دۆنیە ٴجۆزىن جالت قاراتارلىق سونی كەرەمەتتەر جاراتۆعا قۆلشىندى

(باسی 1 ـ بەتتە)

دامتۆ جوننىدەگی ستراتەگیالق ورنی تۆرعىسىنان، ەكونومیكانىك جاھاندانۆی جوننىدەگی جالپی جاعداي ایاسی تۆرعىسىنان، بۆكىل ەلدىك دامۆ ۆلكەن ارناسی تۆرعىسىنان، مەملەكەتتىك چاڭجیاك اتراۆی ٴۆڭىرىن دامتۆ جالپی تۆلعالىق ورنالاسىتىرۆی تۆرعىسىنان ویلانۆىمىز جانە جوسپارلاۆىمىز كەرەك".

كەك كوز ایا بولعاندا عانا دارقان پەیىل بولادی، دارقان پەیىل بولعاندا عانا ۆلكەن سىكەرلىك كورسەتۆگە بولادی. باس شۆجیدىك بۆل ٴسوزی "بەس ورتالىق" قۆرىلىسی ستراتەگیالق جوسپارىنىك بیىك دەڭگەیىن جانە ۆلی تالپىنىسىن تولىق ایگىلەدی.

شاڭحاي "بەس ورتالىق" قۆرىلىسىندا پۆدۆك الدىڭعی شەپ سانالادی. 2007 ـ جىلی 3 ـ ایدا شاڭحاي قالالىق پارتكومنىك شۆجیی مىندەتىن وتەگەننە ٴبىر اپتا بولعاندا شي جینپیك جولداس 19 رایىون ـ اۆداندا جالپی بەتتىك تەكسەرۆ ـ زەرتتەۆ جۆرگىزۆدی باستاپ، ٴبىرىنشی ایالداماسىندا پۆدۆڭعا باردی. وسی رەت باس شۆجي شي جینپیك شاڭحایعا كەلىپ قىزمەت تەكسەرگەندە، ٴبىرىنشی ایالداماسی تاعی دا پۆدۆك بولدی.

پۆدۆڭنىك وزگەرىسىن ۆلىقسان زور وزگەرىس دەۆگە بولادی. "باتپاق جولدار" كوزدەن عایىپ بولپ، ونىك ورنىن دۆماندی ساۆدا شەڭبەرى، ٴیىن تىرەسكەن فینانس قۆرىلمدارى، گاز ـ قاتار ەڭسە كوتەرگەن زەرتتەۆ ـ اشۆ عیماراتتارى، ارلى ـ بەرلى قایشالىسقان اۆتوموبیل ـ كەمەلەر باستى... بۆل ارا بۆلكىلدەي سوققان جۆرەك سیاقتى اینالاسنا فینانس قان تامىرىن جانە داۆۆ قوزعالىس قۆاتىن داملىسز، تىنباي جەتكىزىپ جاتىر.

شاڭحاي مەرزىمدىك تاۆار ساۆدا ورنىندا باس شۆجي مەرزىمدىك تاۆار ساۆدا زالىنا كىردی، ەكراندىعی قىزىل ـ جاسىل سىزىقتار ارالاس ساندی مالىمەتتەر جوعارعی، تومەنگی اعاردىعی سان مىڭداعان كاسپورىندارىنىك قارجی قوسۆىنا، ساۆدالاسۆىنا جەتەكشىلىك ەتەتىن "شاڭحاي باعاسىن" كورسەتىپ جاتتى.

شاڭحاي تۆرلەر بوینشا ەسەپ جابۆ بۆیمدارى كورمە تۆعىرىندا وڭدەلمەگەن مۆناي، قاعاز قویمالجىڭى، كاۆچۆك، مىس، الیۆمین، نیكەل بار... بۆل ساۆدا ورنى "90 ـ جىلدارداں كەیىن" قۆرىلعان، قۆرىلعاننا 20 جىلدان ەندی عانا اسقانىمەن، ناتیجەسی كورنەكتی، نارىقتا كەلسۆ جاعندا تالاي جىل بویی دۆنیە ٴجۆزىنىك الدىڭعی قاتارىن یەلەپ، الەمدەگی 3 ۆلكەن مەرزىمدىك تاۆار ساۆدا بازارىنا اینالعان.

باس شۆجي شي جینپیڭنىك نازارى كاۆچۆككە ٴتۆسىتى.

كەزىندە ەل شىندە كاۆچۆك بایلىعى وتە تاپشى بولپ، "ٴبىر ٴتۆىىر كاۆچۆك ٴبىر ٴسارى التىنعا تەڭ" دەگەن ایتىلىم بولعان. ال بۆگىنگى تاڭدا، ەلىمىز الەمدە كاۆچۆك وندىرەتىن نەگىزگی ەلدەردىك بىرىنە اینالىپ، "شاڭحاي كاۆچۆك" الەمدىك باعا بەلگىلەۆ ورتالعى جەدەل قالىپتاستى. مۆنی ەستىگەن باس شۆجي قاباعات ٴسۆیىندی: ٴاربىر مەرزىمدىك تاۆار ٴتۆرىنىك ارتىندا ٴبىر كاسپ سالاسی ارقا تىرەك بولادی. شاڭحاي مەرزىمدىك تاۆار ساۆدا ورنىنىك قارىشتاپ داۆۆی جۆڭگونىك مەملەكەت قۆاتىنىك كۆن سایىن كۆشەیۆنەن قول ۆزە المایدی.

شاڭحاي حالقارالىق تەڭىز تاسىمالى ورتالعىنىك قۆرىلىسی مەن داۆۆنا باس شۆجي ۆزاق جىل كوڭىل ٴبولپ كەلدی. جیناپ تاسۆ كورسەتكىشى (ەۆروپا جەلىسی) مەرزىمدىك تاۆارىنىك بیىل 8 ـ ایدا بازارعا سالىنىپ، ەلىمىزدەگی تۆڭعىش قىزمەت وتەۆ تۆرىنە جانە ناق اقشامەن ەسەپ جابۆ مەرزىمدىك تاۆار تۆرىنە اینالعاندىعىن ەستىپ، باس شۆجي تۆراقتاندىراتىندىعىن ٴبىلدىردی.

وتكەن ىستەر اعىن سۆ سیاقتى. باس شۆجي شي جینپیڭنىك ویىنا 16 جىلدىك الدىڭعی ىستەر ورالدی. ول كوپشىلككە بىلاي دەدی: "شاڭحایدا قىزمەت ىستەگەن كەزىمدە ٴبىر كۆن ۆاقىت شعارىپ، شاڭحاي مەرزىمدىك تاۆار بازارىن قامتىعان ٴبىرتالاي فینانس قۆرىلمىن ارالاپ شىقتىم. سول كەزدە مەرزىمدىك تاۆار ٴالی دە نزدەنۆ كەزەڭىندە بولاتىن، قازىر ازیادا، حالقارادا نىقالعا یە بولدی. ٴبىز وسىدان دا شاڭحایدىك حالقارالىق فینانس ورتالعىن قۆرۆ نسانىاسىنىك دۆرىس، قادامىنىك نىق، بولاشاعىنىك جارقىن ەكەندىگىن بایقاي الامىز. كۆش ۆستىنە كۆش قوسۆ كەرەك.

عىلىم ـ تەحنیكادا جاڭالىق اشۆدی باس شۆجي باستان ـ ایاق كوڭىلىندە ساقتاپ كەلدی. شاڭحاي مەرزىمدىك تاۆار ساۆدا ورنىنان اتىناردا، ول جاڭجیاك عىلىم بازارىنا كەلىپ شاڭحاي عىلىم ـ تەحنیكادا جاڭالىق اشۆ جەتىستىكتەر كورمەسىن كوردی. اشىق اسپان ارمانی، جاسامپاز ٴداری ـ دارمەك، زەردەلی جاساۆ، بولاشاق اۆتوكولىك... كوزدىك جاۆىن الادی، ادامدی اسەرلەندىرەدی.

باس شۆجي شي جینپیك ٴاربىر كورمە ورنىن ىجداعاتتىلىقپەن كورىپ، زەردەلی قۆلتەمىردىك الىدىنا كەلىپ ایالدادی. ول ٴبىر قۆلتەمىردىك "ساۆ ساقتارىن" یكەمدی قوزعالتىپ، قادامىن نىق باسىپ "جۆرگەندىگىنە" قىزىعا قارادی. "بۆل تەحنیكا حالقارادا قاندای دەڭگەیگە جەتتی"؟ "قولدانىلۆ جاعدایىنان قاراعاندا، جالپىلاستىرىلدی ما"؟ تاپتەشتەي سۆراپ، ەگجەي ـ تەگجەیلی وي جۆگىرتتی.

كورمەنی ارالاپ بولعاننان كەیىن، باس شۆجي تەبىرەنە بىلاي دەدی: "شاڭحایدىك عىلىم ـ تەحنیكادا جاڭالىق اشۆدا قول جەتكىزگەن وسی جەتىستىكتەرىن كورىپ كوڭىلىم بارىنشا جاي تاپتی، اناعۆرلىم زور سەنىمگە یە بولىپ، جىگەرىم ٴتىپتی دە ۆشتالا ٴتۆستی".

ٴبىر بۆراندا شەگەنی دە یمپورت ەتۆدەن ٴىری ەلدىك ماڭىزدی جابدىعی ارقىلی ٴىری ەلدىك ارىن ـ ایىنىن ایگىلەگەنگە دەیىن نەشە ون جىلدىق ەرلىكپەن كۆرەس جاساۆ ارقىلی ەلىمىزدىك عىلىم ـ تەحنیكا ىستەرىندە تاریحي سیاتتی، تۆتاس تۆلعالىق سیاتتی، قۆرىلمدىق سیاتتی وزگەرىستەر تۆىلدی. كورمە زالىندا ٴار سالا، ٴار كاسپىتەن كەلگەن عىلمي زەرتتەۆ قىزمەتكەرلەرىنىك ۆاكىلدەرى ٴبىر اراعا باس قوستی. باس شۆجي شىن نقىلاسپەن بىلاي دەدی: "جۆڭگو ۆلگىسىندەگی وسىزاماندانىدرۆدی ىلگەرىلەتۆ عىلىم ـ تەحنیكانىك، وقۆ ـ اعارتۆدىك، دارىندىلاردىك ستراتەگیالق تىرەك بولۆىنان ایرىلا المایدی، شاڭحاي بۆل جاعندا جاقسی باستاماشی بولپ، الەمدىك نقىال كۆشكە یە عىلىم ـ تەحنیكادا جاڭالىق اشۆ ورتالعىنا قاراي جەدەل قادام تاستاۆی كەرەك".

كەزىندەگی "ەكی بومبی، ٴبىر جاساندی سەرىكتەن" بۆگىنگی تاڭداعی عىلمي زەرتتەۆ سالاسىندا سۆبەلی تابىستارعا قول جەتكىزگەنگە دەیىن ەملەكەتتە نەشە ۆرپاق دارىندىلار جارىققا شىقتى. باس شۆجي بۆگىنگی ارقىلی كەشەگىنی ەسكە الپ: "بورىشتی كوكەیگە تۆیگەن ۆزدىك دارىندىلاردی مولىنان جارىققا شىعارۆعا كۆش سالپ، ولاردىك اقىل ـ پاراساتىن ساۆلەلەندىرۆىنە تاماشا شارت ـ جاعداي ازىرلەۆ كەرەك"، ـ دەدی.

"بەس ورتالىق" قۆرىلىسىنىك تاماشا داستانىن جازۆ ٴۆشىن ەرەن قابىلەت بولۆی قاجەت. "جۆڭگو ۆلگىسىندەگی وسىزاماندانىدرۆدی ىلگەرىلەتۆ بارىسىندا باستاماشی بولپ جەتەكتەۆ جانە ۆلگی كورسەتپ جەتەكشىلىك ەتۆ رولىن تولىق ساۆلەلەندىرۆ كەرەك"، بۆل باس شۆجي شي جینپیڭنىك شاڭحایعا ارتقان تىك ٴۆمىتی، سونداي ـ اق شاڭحایدىك "بەس ورتالىق" بولۆ یقۆاتی جوننىدەگی تىك ورىن تۆراقتاندىرۆی. "بەس ورتالىق" قۆرىلىسىنىك جەدەل ىلگەرىلەتىلۆىنە ساي، شاڭحاي سىندی وسی "شعىس مەرۆەرتىنىك"، ٴتىپتی دە نۆر ـ شۆعلا شاشاتىندىعى داۆسىز.

اۆەلگی ماقساتتان اینمادی

شاڭحاي ـــ پارتیامىزدىك دۆنیەگە كەلگەن جەرى.

پارتیا 19 ـ قۆرىلتایی جابىلعاننان كەیىن كوپ وتپەي، باس شۆجي شي جینپیك جۆڭگو كوممۆنیستىك پارتیاسی ورتالىق كومیتەتی ساياسي بیۆروسىنداعی تۆراقتی مۆشە جولداستاردی باستاپ شاڭحایداعی جۆڭگو كوممۆنیستىك پارتیاسىنىك 1 ـ قۆرىلتایی اشىلعان جەردی قۆرمەتپەن كورىپ، پارتیامىزدىك ارماننىنىك باستاۆ العان جەرىن قایتالاي ارالادی. ول "ەلەۆسىز باستاما، ەرەن ناتیجە" دەگەن جازۆدىك الدىندا تەرەڭ تولعانىپ، چىك پاتشالعىنىك سوڭعی كەزىندەگی "زامانا كارتاسىنىك" الدىندا تەرەڭ تىنىستاپ، پارتیا تۆنىنىك الدىندا پارتیاعا كىرۆ سەرتىن قایتا ەسكە ٴتۆسىردی.

زاماننىك وزگەرىسىنە ساي، ٴداۆىر دە وزگەرىپ وتىرادی. ٴداۆىر وزگەرگەنمەن اۆەلگی ماقسات وزگەرمەیدی.

كەزىندە قۆرىلىس ٴیىن تىرەسكەن، جان سانی تىعىز، ۆیلەر سىعىلىسقان، كوشە جولدارى تار، جاسىلداندىرۆ سیرەك بولاتىن "ٴىری قالا دەرتی" شاڭحایدی باستان ـ ایاق مازالاپ كەلگەن بولاتىن. سول جىلی شاڭحایدا قىزمەت ىستەگەندە قالا تۆرعىندارىنىك تۆرعىن ٴۆي قینىشىلعی شي جینپیك جولداستىك كوڭىل تورىنەن كەتپەي قویعان ەدی. اپتا سوڭىندا ول ۆنەمی كونە، بایىرعی شاعىن اۆماقتارعا بارىپ، شاعىن اۆماقتىك ٴشىن ارالاپ، "كونە، ٴىری، قیىن" ماسەلەلەردی قالاي شەشۆ جوننىندە ویلانىپ ـ تولعاناتىن.

پارتیا 19 ـ قۆرىلتایىنان كەیىن باس شۆجي شاڭحایدا "حالقتىك قالاسىن حالىق قۆرۆ، حالقتىك قالاسىن حالىق ٴۆشىن قۆرۆ" ۆستانىمىن تۆڭعىش رەت العا قویدی.

بۆل جولی باس شۆجي شي جینپیك سىرتتان كەلگەن جان سانىنىك سالىستىرماسی ٴبىرشاما جوعارى بولعان مینحاك رایوننا ارنایی بارىپ، جاڭا داۆىردەگی قالا قۆرىلىسشىلارىنىك، باسقارۆشىلارىنىك وتباسىن كوردی. قامتاماسىزداندىرۆ سیپاتىندا عی جالعا بەرىلەتىن تۆرعىن ٴۆي دایىنداۆ، سالۆ سەرپىنىن ارتتىرعان شاڭحایدىك ایاق السی ٴارى ورنىقتی، ٴارى تەز بولدی. قازىر بۆكىل قالا بویىنشا 316 مىك ٴۆي (بولمە) سالىنىپ بولىپ، "14 ـ بەسجىلدىق" مەزگىلىندە جاڭادان كوبەیتىپ 470 مىك ٴۆي سالۆدی، ازىرلەۆدی جوسپارلاۆ نسانىاسىنا بارعان سایىن جاقىندادی.

كۆن شۆلەن شۆعىلاسىن شاشپ تۆر. باس شۆجي جالعا بەرىلەتىن ۆیلەر الەۆمەتتىك اۆماعىنا كىردی.

جىك لانیۆي داشۆەنی بىتىرگەننەن كەیىن، شاڭحایدا 2 جىلدان استام ۆاقىت قىزمەت ىستەپ، وسی ارادان 2 بولمەلی، ٴبىر زالدی ٴۆي جالداپ الدی. ول شەشەسىمەن بىرگە باس شۆجیدی جالعا العان جاڭا تۆراعىنا ىستىق نقىلاسپەن ەرتىپ كىردی.

"جالاقسی قىمبات پا"؟ "قىمبات ەمەس، بۆل ارا جانعا جایلی". تەرەزە سىرتىندا اسەم كورىنىس كوزگە شالدىعادی، ٴۆي ٴشی جانعا جایلی اشەكەیلەنگەن، جىك لانیۆي جادىراي كۆلىپ: "شاڭحایدان جانۆیا سیلاعاندىعی ٴۆشىن پارتیا مەن ۆكىمەتكە العىسىم شەكسىز"، ـ دەدی.

"ٴبىر توسەك، ٴبىر بولمە، ٴبىر ٴۆي" كوپ ساتىلی جالعا بەرىلەتىن تۆرعىن ۆیمەن قامداۆ جۆیەسی "جاڭا شاڭحایلىقتارداىك" "قونىستانۆ ارمانىن" جۆزەگە اسىرۆىنا مۆمكىندىك جاسادی.

تاعی ٴبىر عیماراتتاعی جاتاق ۆلگىسىندەگی جالعا بەرىلەتىن ۆیلەر، باس شۆجي شي جینپیك قوس كىسىلىك بولمەگە كىردی.

بۆل ارادا قارتتار كۆتىمحاناسىنىك 2 كۆتىمدەۆ قىزمەتكەرى تۆرادی. كىتاپ ۆستەلی، توڭازىتقىش، كىر جۆعىش، ەلەكتروماڭنیتتىك وشاق سیاقتی تۆرمىستىق قۆرىلعىلاردىك ٴبارى تولىق. جالعا الۆشی چیان لیلي شاڭحایعا كەلگەن ون نەشە جىلدا ٴۆي جالعا الۆ قین بولۆدان، ٴۆي جالعا الۆ قىمبات بولۆدان ٴبىر مەزگىل ۆایىمداپ كەلگەن. بۆگىن ول قۆانىشپەن: "بۆل ارانىك جالاقسی ارزان، تازالىق بولمەسىندەگی ىستىق سۆ 24 ساعات كەلپ تۆرادی، جۆمىستان قایتۆ جولىنا نەباری 10 نەشە مینۆت ۆاقىت كەتەدی. ٴدان ریزامىز"، ـ دەدی.

ىرگەسىندە 4 كىسىلىك بولمە بار. جالعا الۆشىلاردىك بارلىعی جاقىن ماڭداعی قوجالىق سەرىكتەستىگىنىك امانداىق قورعاۆشىسی. ولار باس شۆجیگە ٴسوز تیەگىن اعىتىپ: "بۆل ارادا الەۆمەتتىك اس ٴۆي، كىىم جۆۆ ٴۆیی، مونشا، تاعی قوناق قابىلداۆ بولمەسی بار، سىرتتا قاۆىرسىن دوپ الاڭی، باسكەتبول الاڭی بار، وتە كەرەمەت، وتە كەرەمەت"! ـ دەدی.

"الداعی جەردە قاندای ویلارىڭىز بار"؟ ـ دەپ سۆرادی باس شۆجي نقىلاسپەن.

شاندۆڭنىك لین ـ یىنان كەلگەن سۆ یۆانباۆ بىلاي دەدی: "تاعی دا قۆلشىنا ٴتۆسىپ، ایەلىم مەن بالامدی الپ كەلپ، وسی ارادان ٴبىر بولمەنی جالعا الپ وتىرسام دەیمىن". انحۆیدىك سۆجوۆدىان كەلگەن ۆ تاۆ: "مەن ەمتیحان بەرىپ كۆالىك العان سوڭ، قالىڭدىق تاۆىپ، وسی اراعا قونىستانىپ قالعىم كەلەدی"، ـ دەدی.

"جارایدی! تامىر تارتىپ، ىرگە تەۆىپ، دامەڭىزدار". باس شۆجي كۆلمىسىرەپ: "سىزدەر دە شاڭحایدىك قۆرىلىسشىلارىسىزدار، ۆلەس قوسۆشىلارىسىزدار، سوندىقتان شاڭحاي دا سىزدەرگە كوڭىل ٴبولۆی كەرەك"، ـ دەدی.

اتتاناردا الەۆمەتتىك اۆماق تۆرعىندارى جاپا ـ تارماعاي قاۆمالاي كەلپ اتتاندىرىپ سالدی.

"مەن شاڭحایدا قىزمەت ىستەگەن كەزىمدە، مینحاڭعا كەلپ ٴبىر كۆن تەكسەرۆ ـ زەرتتەۆ جۆرگىزدىم. بۆل جولی مینحاڭعا تاعی كەلىپ، تۆتاس بەت ـ بەینەسىنىك مۆلدەم وزگەرىپ كەتكەندىگىن كوردىم". باس شۆجي شي جینپیك شىن نقىلاسپەن بىلاي دەدی: "قالادا بیىكتىك قانا ەمەس، جىلۆلىق تىپتەن بولۆی كەرەك. ٴبىزدىك سوتسیالیزمىمىز ورتاق بایۆ جولىمەن ٴجۆرۆی كەرەك. سىرتتان كەلگەن جۆمىسكەرلەر شاڭحایعا كەلپ ۆلەس قوستی، ولار دا قالانىك قوجایىنى. حالقتىك قالاسی ۆستانىمىن امالیاتتا ایگىلەپ، حالىق بۆقاراسىنىك تۆرعىن ٴۆي جوننىندەگی الۆان ٴتۆرلی، كوپ نەگىزدی قاجەتىن ۆزدىكسىز قاناعاتتاندىرىپ، سىرتتان كەلگەن حالقىتىك كىرە الۆنا، تۆراقتاپ قالۆنا، الاڭسىز تۆرۆنا، كاسىپپەن شۆعىلدانۆنا شنایی كەپىلدىك ەتۆ كەرەك".

قالا حالقتىك قالاسی. حالقتىك قالاسىن حالىق قۆرۆ، حالقتىك قالاسىن حالىق ٴۆشىن قۆرۆ كەرەك.

ٴبىر قالانىك جىلۆلىعی بولماشی قۆرىلىستاردان جینالادی، كۆندىز ـ ٴتۆنی داۆۆ ارقىلی قورعالادی. بولمە شىندە، بولمە سىرتىندا شاڭحاي تىعىز كەڭىستىكتەن ورىن بوساتىپ، بۆقاراعا الەۆەتتىك وڭىرلەردی كوبىرەك بەرۆگە قۆلشىندی. بۆل قالادا باقشا تەز "ٴوسىپ"، 5 جىلدا 243تەن 670كە كوبەیدی. باس شۆجي بىلاي دەپ تەرەڭ اتاپ كورسەتتی: "شاڭحاي سیاقتی ەرەكشە ٴىری قالانی ویداعىداي قۆرۆدا، ویداعىداي باسقارۆدا دارقان پەیىل، ۆلكەن وي جەلسی بولۆ، سونداي ـ اق ەگجەي ـ تەگجەیلی وي جۆگىرتۆ جانە ىجداعاتتی ونەر بولۆ كەرەك".

حالقتىك ٴۆمىت ـ تىلەگی ۆكىمەتتىك ىستەۆگە ٴتیىستی ٴىسی.

جۆڭگو ۆلگىسىندەگی وسىزاماندانىدرۆدی ىلگەرىلەتۆ بارىسىندا، باس شۆجي شي جینپیك باستان ـ ایاق حالققا نازار اۆدارادی: "دۆنیە جۆزدىلىك نقىالعا یە سوتسیالیستىك وسىزاماندانعان حالقارالىق ٴىری قالا قۆرۆدىك وزەكتی ٴمانی ـــ 'سوتسیالیستىك وسىزاماندانىدرۆ'"، قالا قۆرىلىسىندا "سوتسیالیستىك وسىزاماندانىدرۆدىك ایقىن ەرەكشەلگی مەن حالقتىك قالاسىنىك ماندىك قاسیەتىن ایگىلەۆ كەرەك".

شاحماتتاي ورنالاستردی

باس شۆجي شي جینپیڭنىك چاڭجیاك اتراۆىنا ٴمان بەرۆی ۆزاقتان بەری جالعاسىپ كەلەدی.

جىجیاڭدا قىزمەت ىستەگەن كەزىندە، ول چاڭجیاك اتراۆىن ٴبىر تۆلعالاندىرا دامتۆدی ىلگەرىلەتۆ ٴۆشىن بەلسەنە قۆلشىنىس جاسادی؛ شاڭحایدا قىزمەت ىستەگەن كەزىندە، باستاماشی بولۆ، جەتەكتەۆ مىندەتىن ىرىقتىلىقپەن ارقالادی؛ ورتالىققا بارىپ قىزمەت ىستەگەننەن كەیىن، چاڭجیاك اتراۆىن ٴبىر تۆلعالاندىرا دامتۆدی ىلگەرىلەتۆدی مەملەكەتتىك ستراتەگیاعا كوتەردی. وسىدان سوڭ باس شۆجي جەكە ـ جەكە 2020 ـ جىلی 8 ـ ایدا جانە وسی جولی چاڭجیاك اتراۆىن ٴبىر تۆلعالاندىرا دامتۆدی نەگىزگی تارىپ ەتكەن ەكی رەتكی اڭگىمە ٴماجلىسىن باسقارىپ اشتی.

باس شۆجیدىك ٴوزی جوسپارلاۆىندا، ۆزدىكسىز ىلگەرىلەتۆىندە، چاڭجیاك اتراۆىن ٴبىر تۆلعالاندىرا دامتۆ كورنەكتی ونىمدىلىككە قول جەتكىزدی. وسی رەتكی اڭگىمە ماجىلىسىندە ماجىلىسكە قاتىناسۆشىلار الپ شىققان دامۆ ناتیجەسی تىزىمدىگی چاڭجیاك اتراۆىن ٴبىر تۆلعالاندىرا دامتۆدی ىلگەرىلەتۆدىك ماڭىزدی ٴمانىن یلاندىرۆ قۆاتىنا یە تۆسىندىرمەمەن قامدادی:

تالاي جىلدان بەری چاڭجیاك اتراۆی ٴۆڭىرىنىك ٴوندىرىس جالپی قۆىنىنىك بۆكىل ەلدەگی سالىستىرماسی 1/4 اینالاسىن ساقتاپ، بۆكىل ەلدىك ەكونومیكالىق ارتۆىنا قوسقان ۆلەسی شامامەن 30% بولدی.

2022 ـ جىلی وڭىرلىك ونەركاسىپتىك ارتقان قۆنی بۆكىل ەلدىك 4%. 25ىن یەلەدی؛ قىزمەت وتەۆ كاسىبىنىك ارتقان قۆنی بۆكىل ەلدىك 25%ىن یەلەدی؛ یمپورت ـ ەكسپورت جالپی سوماسی بۆكىل ەلدىك 8%. 35ىن یەلەدی؛ ناقتی پایدالانىلعان شەتەل قارجىسی سوماسی بۆكىل ەلدىك 1%. 40ىن یەلەدی.

2023 ـ جىلدىك الدىڭعی 3 ماۆسىمندا جوعارى تەحنیكالى جاساۆ كاسىبىنىك ٴونىم قۆنی بۆكىل ەلدىك 1%. 31ىن یەلەدی؛ ینتەگرالدی تىزبەك، بیولوگیالىق ەمدەۆ، ٴداری ـ دارمەك، جاساندی زەردە كاسپ سالاسىنىك كولەمی جەكە ـ جەكە بۆكىل ەلدىك 60%ىن، 1/3ىن، جانە 1/3ىن یەلەدی، جاڭا ەنەرگیالی اۆتوكولىكتەردىك ٴونىم مولشەری بۆكىل ەلدىك 2/5ىن، دۆنیە ٴجۆزىنىك 1/4ىن یەلەدی؛ سالىنىپ جاتقان جانە سالىنىپ بولعان كەلەلی عىلىم ـ تەحنیكا نەگىزدىك قۆرىلعىلارى شاماەن بۆكىل ەلدىك 1/3ىن، مەملەكەتتىك كاسىپورىن تەحنیكا ورتالعىنىك یە بولعان سانى بۆكىل ەلدىك 4%. 26ىن یەلەدی؛ سىرتقى ساۆدا جالپى سوماسی بۆكىل ەلدىك 7%. 36ىن یەلەدی، پورتتارداعی زات پەن كونتەینەرلەردىك قابىلداۆ ـ جونەلتۆ مولشەری شامامەن بۆكىل ەلدىك 40% ایىنالاسىن یەلەدی.

جوعارى قارقىندی تەمىر جولدىك جىىلگی بۆكىل ەلدىك ورتاشا دەڭگەیىنىك 3. 4 ەسەسىندەي بولىپ، تیجارات ارالعی بۆكىل ەلدىك 1/6ىن یەلەدی.

...

باس شۆجي بەیجیك ـ تیانجین ـ حىبەیدىك سایكەستی داۆۆىن، چاڭجیاك اتراۆىن ٴبىر تۆلعالاندىرا دامتۆدی، گۆاڭدۆك ـ شیاڭگاك ـ اۆمەن ۆلكەن شعاناق رایونی قۆرىلىسىن جۆڭگونىك داۆۆنا جەتەكشىلىك ەتەتىن "ٴۆش ۆلكەن قوزعالتقىشقا" تەڭەدی، مۆنىك ىشىندە چاڭجیاك اتراۆی ەلىمز ەكونومیكاسی ەك تەبىندی، ەسىك اشۆ دەڭگەیی ەك جوعارى، جاڭالىق اشۆ قابىلەتی ەك كۆشتی وڭىرلەردىك ٴبىرى، ەلىمزدەگی ەك نقىالدی جانە قوزعاۆشى كۆشكە یە ارتۆ ۆیەگىنىك جانە قوزعاۆشى كۆش قاینارىنىك ٴبىرى. "چاڭجیاك اتراۆىن ٴبىر تۆلعالاندىرا دامتۆدا تىك دا كەلەلی سەرپىلىسكە قول جەتكىزۆدی ىلگەرىلەتپە، جۆڭگو ۆلگەسىندەگی وسىزاماندانىدرۆ بارىسىندا الدىڭعی لەكتە ٴجۆرىپ، الدىمەن ٴجۆرىپ جول نزدەۆ، جەتەكشىلىك ەتپ ۆلگی كورسەتۆ، نقىال جاساپ باستاماشىلدىق ەتۆ رولىن اناعۆرلىم ویداعىداي ساۆلەلەندىرۆ كەرەك"، بۆل پارتیا ورتالىق كومیتەتىنىك چاڭجیاك اتراۆىن ٴبىر تۆلعالاندىرا دامتۆدا بەلگىلەگەن جاڭا نسانىاسى.

اراعا 3 جىل سالپ وتكىزىلگەن ىلگەرىندی ـ كەیىندی 2 رەتكی اڭگىمە ماجىلىسىندە "تىڭعىلىقتی ىلگەرىلەتۆدەن" "شىكەرىلەي ىلگەرىلەتۆگە" دەیىن ٴماجىلىس اتىنداعی پارىقتىك استارىندا پارتیا ورتالىق كومیتەتىنىك وسی مەملەكەت ستراتەگیاسىن ۆزدىكسىز تەرەڭدەتۆ، دارەجەسىن جوعارىلاتۆ جونىندەگی تالابی جاتىر. ونی قالاي یگەرۆ كەرەك؟ باس شۆجي بۆعان: "ٴبىر تۆلعالاندىرۆ جانە جوعارى ساپالى بولۆ سىندی وسی ەكی كىندىك سوزبەن تىعىز بایلانىستىرۆ كەرەك"، ـ دەپ جاۆاپ بەردی.

اڭگىمە ماجىلىسىندەگی جاڭا ورنالاستىرۆلار ٴبىر وڭىرگە نازار اۆدارۆمەن بىرگە، جالپى جاعدایعا دا نازار اۆدارادی؛ قازىرگی جاعدایعا كوز جەبەرىپ، ۆزاق بولاشاقتی دا كوزدەدی. باس شۆجي ورتاعا قویعان ٴتورتتی ٴبىر تۆتاس جوسپارلاۆ، بەس كەلەلی شارا ـــ شاحمات ٴجۆرىسی سیاقتی تەرەڭ وي جۆگىرتۆدىك ناتیجەسی.

ٴتورتتی ٴبىر تۆتاس جوسپارلاۆدا تەرەڭ جۆیە كوزقاراسی قامتىلعان: "عىلىم ـ تەحنیكادا جاڭالىق اشۆ مەن كاسپ سالاسىندا جاڭالىق اشۆدی ٴبىر تۆتاس جوسپارلاۆ"، "كوشباسشى بولۆدی، جەتەكشىلىك ەتۆدی جانە ارىكىم ٴوز ارتقىشىلىعىن ساۆلەلەندىرۆدی ٴبىر تۆتاس جوسپارلاۆ"، "قاتتی بولشەكتەردی بایلانىستىرۆ مەن مەحانیزمدەردی سایكەستىرۆدی ٴبىر تۆتاس جوسپارلاۆ"، "ەكولوگیالىق دامۆدی ٴبىر تۆتاس جوسپارلاۆ".

5 كەلەلی شارادا تەرەڭ ستراتەگیالق تولعانىس ایگىلەندی: چاڭجیاك اتراۆی "عىلىم ـ تەحنیكادا جاڭالىق اشۆ مەن كاسپ سالاسىندا جاڭالىق اشۆدىك ٴوڭىر اتتاعان سایكەستىگىن كۆشەیتۆ"، "ٴبىر تۆلعالاندىرا دامتۆ ٴتۆزىلىس ـ مەحانیزمىن جەدەل كەمەلدەندىرۆ"، "جوعارى دەڭگەیدە سایكەسىىك ەسىك اشۆدی بەلسەنە ىلگەرىلەتۆ"، "ەكولوگیالىق ورتانی بىرگە قورعاۆدی، بىرلەسپ وڭاۆدی كۆشەیتۆ"، "جاۆىپسىزدىك دامۆ قابىلەتىن كۆش سالا جوعارىلاتۆ" كەرەك.

ەكەۆىن بىردەي سالىستردی، جاڭالىق اشۆ، مەحانیزم، سایكەسۆ، ەكولوگیا... وسی سوزدەردىك قاباتتاسىپ قولدانىلۆی چاڭجیاك اتراۆىنىك كەلەسی قادامداعی دامۆ بەتالىسىن، ستراتەگیالىق شارالارىن انىق ایگىلەدی، بەتالسی توتەنشە ایقىن.

چاڭجیاك اتراۆىن ٴبىر تۆلعالاندىرا دامتۆ استە فورما جاعىنداعی بىرىڭگۆ عانا ەمەس، قایتا سىرتىنان ىشىنە قاراي قایتا سومدالۆ بولپ تابىلادی، بۆل ٴبىر تەرەڭ وزگەرىس. شاڭحاي، جیاڭسۆ، جىجیاڭ، انحۆي ورىن اۆستىرپ دامۆ، نقىالداسپ دامۆ بارىسىندا وزدەرىنىك سالىستىرمالى باسىمدىقتارىن ساۆلەلەندىرىپ، ٴبىرىنىك ارتىقشىلىعىن باسىمدىقتارىن كەمشىلىگىن ٴبىرى تولىقتایدی، جالپى تۆلعالىق ناقتى قۆاتىن زورایتۆ جاي عانا قوسۆ امالى ەمەس، قایتا كوبەیتۆ امالى سانالادی.

جاڭالىق اشۆعا كوز جىبەرگەندە، چاڭجیاك اتراۆىندا ەمەلەكەتتىك كوپتەگەن ساقتالىپ قالعان ستراتەگیالىق عىلىم ـ تەحنیكالىق كۆشتەرى توپتالعان. بوگەت تۆیىندەردی اشىپ، وتكەلدەردی بۆزىپ، "جۆرەكتىلىكپەن ۆمتىلۆ، جۆرەكتىلىكپەن سناق ەتۆ، دەربەس رەفورما جاساۆ" سىندی رەفورما جاساۆدی، جاڭالىق اشۆدی قایتكەندە وڭىرلىك ومىرشەڭدىك كۆشكە اینالدىرۆعا بولادی؟ باس شۆجي بىلاي دەپ ایقىن بەتالس كورسەتتی: "اناعۆرلىم نىعایعان وڭىرلىك جاڭالىق اشۆ ورتاق تۆلعاسىن جانە كاسپ سالاسىن دامتۆ ورتاق تۆلعاسىن قۆرۆ كەرەك".

ەسىك اشۆعا كوز جىبەرگەندە، وڭىرلىك ورىن باسىمدىعىنان پایدالانىپ، ەسىك اشپ قالانى گۆلدەندىرۆدىك ۆتىمدی ورایی بار. چاڭجیاك اتراۆی ٴوڭىرى باستان ـ ایاق رەفورما جاساۆدىك، ەسىك اشۆدىك الدىڭعی لەگىندە كەلەدی، ٴورىسی كەك، جیناۆ ـ جونەلتۆ مولشەرى كوپ. باس شۆجي بىلاي دەپ باسا دارىپتەدی: "تۆزىمدىك ەسىك اشۆدی ٴتۆیىن ەتكەن جوعارى دەڭگەیدە سىرتقا ەسىك اشۆدی ىلگەرىلەتۆ"، "ەلىمزدىك ەكونومیكالىق ۆلكەن اینالىمىن ىركىلىسىزدەندىرەتىن قۆاتتی قوزعالتقىشقا جانە ەل ٴشی، حالقارا سندی قوس اینالىمدی ۆلاستىراتىن ستراتەگیالىق تورایقا قۆلشىنا اینالۆی كەرەك". (جالعاسی 4 ـ بەتتە)